

Tito — naša podoba in zaveza

»... vloga človeka v zgodovini je v enakem sorazmerju s stopnjo zavesti, ki jo v tistem času najdemo pri ljudstvu. Vloga človeka je tem važnejša, ako le-ta predstavlja želje ljudstva, ako izpolnjuje tisto, kar želi ljudstvo od njega, človek sam pa ni nikdar gonilna sila v zgodovini. Gonilna sila je ljudstvo, le-to navdihuje svoje voditelje in voditelj je samo organizator in besednik tistega, kar misli ljudstvo.«

TITO (v pogovoru z Vladimirom Dedijerom, 1952)

Čim bolj izjemen je dogodek, ki nas pretresa, čim večja je osebnost, ki nam je govoriti o njej, tem bolj se nam beseda zatika, čutimo njeno in svojo nemoč, ko jo zapisujemo, njeno in svojo nezadostnost, ko z njo poskušamo izraziti neizrazljivo, pa vendar prav v tej neizrazljivosti tako živo v nas, tako isto v vseh nas in tako neponovljivo drugačno v vsakomur od nas.

V takšni plemeniti nemoči se ta trenutek sklanjamo nad mnogopomensko besedo TITO, ki je bila vse do zdaj živo človeško bitje, tako drag in zaupljiv glas med nami, tako osvajajoč pogled, tako pomirjajoč nasmeh, tako zavezujoča strogost, tako navdihujoča in bodrilna misel, hkrati pa, kljub vsemu, tako nenadoma že tudi smrt, ki je v slehernem človeškem bivanju dokončno sklenjen krog, dokončno vse življenje, pa vendar: ta smrt je tudi prelomni trenutek na tisti skupni poti, ki ji pravimo naša zgodovina, je živa zareza v podobo nas samih v nepretrganem soočanju s svetom in časom. Doslej je bila že Titova osebnost ta podoba, s katero se zadnjih štirideset let tako do dna prepričano, ponosno pričakujoče, pa tudi brezskrbno pogovarjamo in sporazumevamo s svetom, ki nam ni bil v ničemer vnaprej bolj naklonjen, zaupljiv in prijateljski kot prav prek Tita. Zaradi Tita. Zaradi vsega, kar je Tito tako dosledno ves čas bil in zaradi česar prestopa, žareče jedro našega skupnega življenja, skozi senco lastne smrti v naš jutri. Kot dediščina in kot zaveza, z enako težo in dragocenostjo.

»Voditelj je samo organizator in besednik tistega, kar misli ljudstvo« — težko je, prav z mislijo na Tita, pritrčiti tej Titovi ugotovitvi, ali pa jo vsaj moramo dopolniti s svojo zgodovinsko izkušnjo v tistem smislu, kot jo je za vojni in revolucijski čas že opredelil Josip Vidmar: »Lik maršala Tita priča o veličini naše borbe, je upravičeno njen simbol. Prejel je od nje svojo veličino in zdaj jo tudi ona prejema od njega.«

In prav to Vidmarjevo spoznanje, izrečeno že zdavnaj, je po svoje, čeprav izhajajoč z različnih stališč in tudi diametralno nasprotnih osebnih

in družbenih izkušenj, tako nenavadno ubrano ugotavljal ves svet zlasti v teh dolgih dneh Titove bolezni in njegovega predsmrtnega boja: izjemnost in veličina Titove osebnosti sta našli razlago v veličini in izjemnosti Jugoslavije in njene novejši zgodovine, od narodnoosvobodilne vojne in revolucije do njene ideologije in prakse samoupravljanja in neuvrščeniosti: ko je bila v ospredju mednarodnega zanimanja Jugoslavija, je bila najbolj razumljiva prispodoba zanjo prav Titova osebnost; ko so v teh dneh najbolj izkušena peresa v svetu obnavljala Titovo biografijo, so jo zapisovala z orisom razvoja Jugoslavije pod njegovim vodstvom. Tito in Jugoslavija, preprosteje povedano, sta se na svoji drzni in izvorni poti v zgodovino ves čas opirala drug na drugega, drug drugega navdihovala, drug z drugim se poistila.

Zaveza, ki nam jo v dediščino zapušča celovitost Titovega življenja, ni lahka: pot je izbrana, po njej hodimo že dolgo, a krčiti si jo bomo morali tudi v prihodnje korak za korakom, vsak zase in vsi skupaj s tenkim poslušom za izkušnjo in navdih, nič od tega, kar smo že bili, nas ne sme več mamiti kot cilj; življenje, osebno in družbeno, je nepretrgano odkrivanje novega, spopadanje z nepremagljivim, zmagovanje na poti k cilju, ki se odmika, ne pa udobna varnost doseženega, saj bi nas predolgo, samovšečno mirovanje spremenilo v bolj ali manj spretne izvajalce znanega, preizkušenega, brez osebne in družbene domišljije. Zaveza Titovi dediščini je zaveza ustvarjalnosti, je vztrajanje v tisti duhovni in delovni vnemi, ko lahko vsak ustvarjalni posameznik navdihuje skupnost in je celotna skupnost navdih posamezniku. Takšne poti nas je s svojo človeško in zgodovinsko navzočnostjo učil Tito. Učil nas je verjeti, ker je tudi sam neomajno verjel, v uresničljivost človeških želja; učil nas je bojevati se, ker se je tudi sam vse življenje bojeval, proti vsemu, kar žali naš človeški habitus, našo individualno in družbeno svobodo, naravno pravico, tudi v današnjem svetu tako težko priborljivo, da si vsak trenutek samsvoj, nikogaršnji varovanec in zatorej nikomur ponižujoče hvaležen za to, kar si, kar moreš in moraš biti.

In prav to: biti in ostati, kar si, kar moreš in moraš biti je ena najbolj zavezujočih premis tudi naše jutrišnje usode, tiste, o kateri je ves svet s toliko domišljije razmišljal ves čas Titove bolezni in jo imenoval »obdobje po«, ob čemer so bili spodbudno številni in hrabrilni tisti glasovi, ki so napovedovali in še napovedujejo tudi po tej smrti nerazdružljivost dvojice Tito—Jugoslavija, kar pomeni, da velik del sveta verjame v življenjsko moč in upravičenost naše drugačnosti, tiste naše politične izvirnosti, ki nam omogoča prijateljstvo z vsemi, hkrati pa nam preprečuje zavezništvo s komerkoli v škodo koga drugega. Tako je dovršen del kompetentnega sodobnega sveta potrdil, pismo o Titu in Jugoslaviji, da je jugoslovanska izkušnja, v notranjem sistemu in v mednarodnih odnosih, družbena in politična realiteta, ki v sleherni novi preizkušnji izpričuje svojo trdnost, prožnost, odprtost in smisel za izbiro v nepredvidljivem.

Moč in dragocenost Titove osebnosti, tisto najplemenitejše, nad čimer se tudi senca smrti ne bi smela zadržati dlje, kot traja človeška bolečina, iskrena človeška žalost ob izgubi človeka, ki nam je bil še posebno drag, je prepričana zavest o dostojanstvu vsega našega življenja v vsej njegovi pojavnosti, v delu, v medsebojnih odnosih, v naši svobodi, ki je ne smemo spremeniti v stanje, v status, v pravico, pa čeprav v kamen vklesano, ampak naj tudi v prihodnje ostane v vse smeri iščočni nemir, sproščenost, ponos ustvarjalnosti. Iz lastne izkušnje namreč vemo, da nam je včerajšnja svoboda, če smo zmerom na poti, danes že pretesna in da nam bo jutri tudi današnja pretesna. Titova dediščina je zvestoba prav takšni svobodi, v kateri si pravice in dolžnosti ne gledajo ljubosumno pod prste, saj gre predvsem za pot, ki naj slehernega človeka spodbuja in mu omogoča, da je vse bolj to, kar more in mora biti. Če naj nekoliko parafraziramo v motu tega zapisa citirano Titovo misel o vlogi človeka v zgodovini, lahko trdimo, da je tudi svoboda v svojem realnem obsegu v enakem sorazmerju s stopnjo zavesti, ki jo v določenem času ima o njej vse ljudstvo, družba kot celota, narod. In ves svet je prav v teh zadnjih mesecih s poudarkom povzdigoval našo naravnost zagnano privrženost svobodi, od tistih prvih dni odpora proti okupatorju v letu 1941 pa prek Titovega in ob njem vsejugoslovanskega odločnega »ne« diktatu imforbioja do poznejših preizkušenj v te naše dni, ko smo tolikokrat morali in še moramo dokazovati, kako nam je svoboda, to temeljno človeško dostojanstvo, vodilo in praksa življenja.

Doslej, tudi v očeh sveta, tudi v očeh prijateljev in zanikovalcev naše poti, je bil prav Tito najbolj razpoznavno, najbolj konkretno ime za to svobodo, in naša zaveza njemu in njegovemu delu in življenju je, da bomo poslej tudi brez njega, a z mislijo nanj, še zmerom nezamenljiv sinonim za najbolj humano svobodo, mi vsi svoboda ne manj sami v sebi in med seboj kot v očeh sveta, tudi v očeh prijateljev in zanikovalcev naše poti, s katerimi se bomo prav gotovo tudi v prihodnje z zadovoljstvom in proti svoji volji srečevali.

S Titom smo preživeli dovolj dolgo obdobje, v katerem so bile poti razvoja nemalokrat usodno težke, pa vendar jasne in nedvoumne, da je zdaj človeška, družbena in politična zrelost vsakega izmed nas in Jugoslavije kot naše domovine naša temeljna dolžnost in odgovornost, ko se za njim, za njegovo človeško navzočnostjo med nami, za Titom, tako nepreklicno in dokončno zapirajo težka vrata smrti.

Ciril Zlobec

(Govorjeno na žalni seji Društva slovenskih pisateljev 6. maja 1980)